

VII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Maó, 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre de 2016)

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

CONSELL INSULAR
DE MENORCA

**MENORCA
TALAIÒTICA**

Candidata Patrimoni Mundial

MENORCA
RESERVA DE BIOSFERA

EDITA:

Consell Insular de Menorca
Secció d'Arqueologia del Col·legi
Oficial de Doctors i Llicenciats en
Filosofia i Lletres i en Ciències de
les Illes Balears

ISBN:

978-84-947-942-0-9

DIPÒSIT LEGAL

ME - 762/2017

VII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

Maó, 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre del 2016

[Coordinació Monserrat Anglada Fontestad, Mateu Riera Rullan, Antonia Martínez Ortega

464 p. 21 x 21 cm. ISBN 978-84-947942-0-9

1. Arqueologia - Menorca - Congressos

902 (460.32)

SUMARI

LA NAVETA DES CALÓ DE BETLEM (ARTÀ): UNA NOVA ESTRUCTURA D'HABITACIÓ DE L'EDAT DEL BRONZE DE MALLORCA	15	RESULTATS PRELIMINARS DEL PROJECTE D'INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL JACIMENT DE SES TALAIES DE CAN JORDI (SANTANYÍ).....	95
Alejandro Valenzuela, Josep Antoni Alcover		Montserrat Anglada, Nicolau Escanilla, Beatriu Palomar, Damià Ramis	
LA COVA DEL CAMP DEL BISBE (SENCELLES). DADES PRELIMINARS DE LES INTERVENCIIONS 2013-2015.....	21	ES ROSSELLS: RESULTATS PRELIMINARS DEL PRIMER PROJECTE TRIENNAL.....	105
Lua Valenzuela, Beatriu Palomar, Nicolau Escanilla, Francisca Cardona i Llorenç Oliver		Francisco Bergues, Rafel Font, Alejandra Galmés, Celia González, Cristoph Rinne, Javier Rivas, Bartomeu Salvà, Paloma Salvador	
BOTONS AMB PERFORACIÓ EN “V” A LA COVA DEL CAMP DEL BISBE (SENCELLES, MALLORCA).....	29	LES TASQUES ARQUEOLÒGIQUES D'AMICS DEL MUSEU DE MENORCA A L'ÀREA SUD-EST DE TORRE D'EN GALMÉS (ALAIOR-MENORCA).....	115
Nicolau Escanilla, Beatriu Palomar, Lua Valenzuela		Martí Carbonell, Borja Corral, Francesc Isbert, Carmen Lara, Cecilia Ligeró, Ester Marcos, Joaquin Pons, Carlos de Salort	
ARQUITECTURA Y TERRITORIO DE LAS NAVETAS FUNERARIAS DE MENORCA.....	39	RESULTATS DE LES INTERVENCIIONS REALITZADES A LES HABITACIONS ADOSSADES AL TALAIIOT QUADRAT DE S'HOSPITALET VELL, MANACOR.....	125
José Simón Gornés Hachero		Magdalena Salas Burguera, Damià Ramis Bernad	
ELS MATERIALS TALAIÒTICS DE LA COL·LECCIÓ VIVES ESCUDERO. LES EXCAVACIONS DE TIRANT I BINIDONAIRE.....	49	APLICACIONS DE SINTAXI ESPACIAL EN ESPAIS DOMÈSTICS BALEARIS EN EL MARC DEL PROJECTE MODULAR.....	133
Octavio Pons Machado		Octavio Torres Gomariz	
INDUSTRIA ÓSEA DE LA NECRÓPOLIS DE SON PELLISSER; EL “TAP” EN LA ARQUEOLOGÍA MALLORQUINA.....	57	RESULTATS PRELIMINARS DE LES EXCAVACIONS AL RECINTE DE TAULA DE SA CUDIA CREMADA	139
Mercedes Alvarez Jurado-Figueroa, Agustín Fernández Martínez		Montserrat Anglada, Cristina Bravo, Irene Riudavets	
ELS ENTERRAMENTS EN CALÇ DE SA COVA DE NA PRIOR (BARRANC DE BINIGAUS, MENORCA).....	65	UN INTENTO DE ANALIZAR LA DISTRIBUCIÓN ESPACIAL DE LOS ARTEFACTOS EN LAS TAULAS DE MENORCA.....	147
Mark Van Strydonck, Guy De Mulder, Montserrat Anglada, Laurent Fontaine		Guy De Mulder, Ann-Sophie De Witte	
XARXES VISUALS I CONNECTIVITAT DURANT L'EDAT DEL FERRO A MALLORCA. EL CAS DE LA PENÍNSULA DE CALVIÀ.....	75	MENORCA ENTRE CARTAGO Y ROMA: AVANCE DE LA EXCAVACIÓN DEL PROYECTO MODULAR EN EL POBLADO TALAYÓTICO DE SON CATLAR (CIUTADELLA).....	153
Alejandra Galmés Alba, Manuel Calvo Trias (Universitat de les Illes Balears)		Fernando Prados, Helena Jiménez, María José León, Andrés M. Adroher, Joan de Nicolás, José J. Martínez	
ESTRUCTURES INÈDITES AL SECTOR NORD DE LA NECRÓPOLIS DE SON REAL, SOLUCIONS DE PRESERVACIÓ DEL CONJUNT MONUMENTAL I AMENACES	85		
Jordi Hernández-Gasch, Bernat Burgaya Martínez, Francisca Cardona Lopez, Margalida Munar Grimalt			

CONTEXTOS CERÁMICOS EN TORRELLAFUDA (CIUTADELLA, MENORCA). ANÁLISIS DE MATERIAL DE SUPERFICIE.....	161	ENTERRAMIENTOS ALREDEDOR DE LA BASÍLICA DE SANISERA (MENORCA). ESTUDIO ANTROPOLÓGICO Y DE LOS RITUALES FUNERARIOS.....	241
Helena Jiménez, Andrés M. Adroher, Joan de Nicolás, Fernando Prados, José J. Martínez		Llorenç Alapont, Lisa Monetti	
AVANCE EN LA INVESTIGACIÓN DEL MUNDO FUNERARIO POSTALAYÓTICO MENORQUÍN EN EL MARCO DEL PROYECTO MODULAR: HIPOGEOS Y PROBLEMÁTICA DE ESTUDIO.....	173	APORTACIÓ A LA CRONOLOGIA DE LA POSSIBLE ESGLÉSIA O INSTAL·LACIÓ MONACAL ANTIGA DE L'ILLA D'EN COLOM, MAÓ.....	251
Sonia Carbonell Pastor		Joan C. De Nicolás Mascaró	
ENTERRAMENTS EN CISTA VORA LA MAR A SALAIRÓ, ES MERCADAL, UNA NOVA TIPOLOGIA DE JACIMENTS FUNERARIS DEL TALAÍÒTIC FINAL DE MENORCA.....	179	LA MAQBARA DE YABISA A TRAVÉS DE LA EXCAVACIÓN ARQUEOLÓGICA EN EL SOLAR DEL ANTIGUO EDIFICIO DE LOS SINDICATOS: CALLE BARTOMEU VICENTE RAMON, 33....	261
Joan C. De Nicolás Mascaró, Miquel A. Pons Carreras		Glenda Graziani, Juan José Marí Casanova, Almudena García-Rubio	
ELS NESÒNIMS D'EIVISSA A L' <i>ITINERARIUM MARITIMUM: INSULA DIANA LESBOS EBUSOS</i> (WESS. 510, 4).....	189	TAFONOMÍA FUNERARIA DE LA MAQBARA DE YABISA.....	269
Bartomeu Obrador Cursach		Almudena García-Rubio, Juan José Marí Casanova, Glenda Graziani.	
NUEVOS APUNTES SOBRE EPIGRAFÍA ANFÓRICA HISPÁNICA Y AFRICANA DE LA MENORCA ROMANA.....	195	L'ALQUERIA ISLÀMICA DE CAS SELLERÀS (ES MONESTIR, LA MOLA, FORMENTERA). LES DADES D'UNA ACTUACIÓ PREVENTIVA.....	275
Piero Berni Millet, Joan C. De Nicolás Mascaró, Élise Marliere, Josep Torres Costa		Ricard Marlasca Martín, María José Escandell Torres, Josep M ^o López Gari	
LA IMPORTACIÓN DE ÁNFORAS EN EL YACIMIENTO DE SON FERRANDELL OLEZA.....	207	PRIMERES DADES SOBRE LA CERÀMICA ANDALUSINA DEL PUIG DE SA MORISCA (SANTA PONÇA, MALLORCA)....	285
Guy De Mulder		Alejandro Ramos Benito	
<i>SES LLUMETES</i> : EXCAVACIÓN ARQUEOLÓGICA SUBACUÁTICA DE UNA NAVE ROMANA DEL S. I D.C. EN LA PLAYA DE PORTO CRISTO.....	217	ESTUDI TIPOLÒGIC I ARQUEOMÈTRIC D'UNA SAFA SINGULAR RECUPERADA A LA TORRE III DEL PUIG DE SA MORISCA (SANTA PONÇA, MALLORCA).....	293
Sebastià Munar, Carlos de Juan, Albert Martín, Javier Rodríguez		Alejandro Ramos Benito, Daniel Albero Santacreu, José C. Carvajal López	
ESTUDI DELS MATERIALS CERÀMICS D'ÈPOCA ANTIGA TROBATS A PORTOCRISTO (MANACOR – MALLORCA), DURANT LA CAMPANYA DE PROSPECCIONS I SONDEJOS SUBAQUÀTICS DE 2012.....	225	ANÀLISI PETROLÒGICA PRELIMINAR DE LA CERÀMICA ISLÀMICA DEL PUIG DE SA MORISCA (CALVIÀ, MALLORCA).....	301
Mateu Riera Rullan, Sebastià Munar Llabrés, Albert Martín Menéndez		Daniel Albero Santacreu, Guillem Mateu Vicens, José Cristóbal Carvajal López	
REINTERPRETACIÓN DEL EDIFICIO 11 DE SANISERA (SANITJA, MENORCA). ¿ES UNA BASÍLICA?.....	237	LA REHABILITACIÓ DEL CONVENT DE SANT DIEGO O PATI DE SA LLUNA (ALAIOR, MENORCA): UN LLARG PROCÉS DE RECUPERACIÓ DE PATRIMONI HISTÒRIC.....	311
José Miguel Rosselló Esteve		Antoni Ferrer, Joana M. Gual, Martí Carbonell, Rafel Mus, Bernardí Seguí	

REIVINDICACIÓN DE LOS ANTIGUOS GRABADOS DE LOS HIPOGEOS PREHISTORICOS DE MENORCA (II): LOS GRABADOS NÁUTICOS Y LOS “SAGRADOS”.....	319	LA REDESCOBERTA DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DEL MUNICIPI DE MURO (MALLORCA): RECERCA, RESTAURACIÓ I DIFUSIÓ SOCIAL DE L'ASSENTAMENT DE L'EDAT DEL FERRO DE SON SERRA.....	401
Joan C. De Nicolás Mascaró, Vicente Ibáñez Orts, Pere Arnau Fernández, Mónica Zubillaga		Margalida Rivas Llompart, Jordi Hernández-Gasch, Antoni Puig Palerm, Bernat Burgaya Martínez, Margalida Munar Grimalt	
LA COL·LECCIÓ ULLDEMOLINS D'OBJECTES ARQUEOLÒGICS DE SA CUDIA CREMADA, MAÓ, UNA O MÉS NECRÒPOLIS AL JACIMENT?	329	COVES FORN? NOVES REFLEXIONS ENTORN AL RITU DE LA CALÇA A MALLORCA.....	411
Joan C. De Nicolás Mascaró		Jaume Deyà Miró	
L'ABOCADOR ROMÀ I MEDIEVAL DE SA MURADETA-ES PLA DE SANT JOAN, INDICADOR DE LA VIDA DOMÈSTICA DE IAMO, CIUTADELLA, PART I: L'ÈPOCA ROMANA I VÀNDALA (SEGLES I-VI).....	339	DESENVOLUPAMENTS DEL LLENGUATGE LÚDIC EN LA DIDÀCTICA DELS PROCESSOS CULTURALS: EL CAS DE LA PREHISTÒRIA RECENT A LES ILLES BALEARS.....	421
Joan C. De Nicolás Mascaró		Maite Noguera Tugores	
RESULTADOS PRELIMINARES DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA PARA LA AMPLIACIÓN DE LA CARRETERA C733 EIVISSA-SANT JOAN.....	351	LA RUTA ARQUEOLÓGICA SENCELLES-COSTITX. UN EXEMPLE DE COL·LABORACIÓ INTERMUNICIPAL PER A LA RECERCA I LA SOCIALITZACIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC.....	425
Jesús Martín Alonso, María Lourdes López Martínez		Francisca Cardona, Marc Ferré, Sebastià Munar, Beatriz Palomar, Lua Valenzuela	
INTERVENCIONES ARQUEOLÓGICAS EN LA FORTIFICACIÓN RENACENTISTA DE DALT VILA (EIVISSA).....	359	NOVES TASQUES DE CONSOLIDACIÓ I RESTAURACIÓ AL POBLAT DE CAP DE BARBARIA II (FORMENTERA, ILLES BALEARS). LES CAMPANYES DE 2015-2016.....	433
Anna Artina		Margalida Munar, Bernat Burgaya, Edgard Camarós, Marian Cueto, Luis Teira, Pau Sureda	
DE LA PREHISTÒRIA A LA HISTÒRIA: CANVI I CONTINUÏTAT EN ELS HÀBITS ALIMENTARIS DELS HABITANTS DE LES ILLES BALEARS A PARTIR DELS ESTUDIS DE ¹⁴ C I ISÒTOPS ESTABLES (Δ ¹³ C I Δ ¹⁵ N).....	369	LA CARTA ARQUEOLÒGICA SUBACUÀTICA DE FORMENTERA (2015-2019).....	441
Mark Van Strydonck, Mathieu Boudin, Damià Ramis		Enrique Aragón, Sebastià Munar, Javier Rodríguez	
PROYECTO D'ACTUACIÓ ARQUEOLÒGICA DE LA COVA DEL MOLÍ D'EN GASPAR DE SES CASES NOVES DE SINEU: CAMPANYA DE 2015. APROXIMACIÓN A LA ESTRUCTURA DEL POBLAMIENTO DE ÈPOCA ROMANA, TARDOANTIGUA Y MEDIEVAL ISLÁMICA DEL TÉRMINO MUNICIPAL DE SINEU (MALLORCA). APUNTES METODOLÓGICOS.....	379	EL DERELICTE DE CALA SANTANYÍ. PRIMERS RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA SUBAQUÀTICA DE JULIOL 2015.....	449
Julio M. Román Punzón, María José Rivas Antequera, Bartomeu Vallori Márquez, Mateu Riera Rullan		Enric Colom Mendoza, Aurora Rivera Hernández, Andrea Torres Ferrer	
ESTAT ACTUAL DE LA RECERCA SOBRE MOLES I MOLERES DE L'ILLA DE MALLORCA	389	ELS PLANS DE GESTIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC A LES ILLES BALEARS.....	457
Joaquim Sánchez Navarro		M. Cristina Rita	

INTRODUCCIÓ

Aquesta és la segona vegada que qui firma aquestes línies té ocasió de parlar públicament sobre els plans de gestió del patrimoni històric que les administracions competents en la matèria, és a dir, els consells insulars en el cas de les Illes Balears, han d'elaborar cada dos anys per manament de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears. És cert que la primera vegada es tractava de fer un incís en el marc d'una qüestió més amplia en relació amb la gestió del patrimoni històric de Menorca. En aquell moment el suport va ser un article en la revista *Mayurqa* (Rita, 2003), on vam posar damunt la taula alguns elements de gestió que podien actuar com a eines eficaces en la conservació del patrimoni històric de la nostra illa: un era les derivacions de la declaració de Menorca com a reserva de biosfera, un altre –justament– els plans de gestió del patrimoni i el tercer la denominada Xarxa Menorca Monumental, que tractava de la importància de la difusió del patrimoni i del turisme cultural com a factors generadors de recursos, recursos que també podien ser destinats a la conservació i a la preservació dels nostres monuments. En aquesta ocasió ens centrarem exclusivament en els plans de gestió, perquè en el decurs de la redacció del cinquè Pla de Menorca vam arribar a la conclusió que seria interessant, tretze anys després de l'article al qual ens hem referit més amunt i 18 anys després de l'aprovació de la Llei del patrimoni, fer una reflexió mirant no només què ha passat a Menorca sinó també què s'ha fet a les altres illes de l'arxipèlag en aquest sentit –ja sabem que ser un territori discontinu i tenir transferides les competències pot comportar diferents maneres d'afrontar una mateixa qüestió–, així com també fer una comparativa amb altres regions espanyoles.

Un altre motiu per mirar de fer una revisió d'aquest tema és que actualment tenim un altre mecanisme útil per a la preservació del patrimoni, que és la candidatura a patrimoni mundial de la Menorca Talaiòtica, que orienta i determina la gestió del nostre departament, qüestió que, malgrat que feia anys i panys que es perseguia, no era damunt la taula l'any 2003.

Som conscients que aquestes són unes jornades dedicades a l'arqueologia i que els plans de gestió abracen un marc molt més ampli, però a la nostra illa –en les nostres illes– parlar de patrimoni significa, en gran part, parlar d'arqueologia, i com que en aquestes jornades hi ha un apartat on la gestió té cabuda, aquesta és la raó d'haver escollit aquest tema com a element de debat: uns plans que són en si mateixos instruments de gestió, la missió dels quals ha de ser fer públics els objectius que s'han marcat prèviament i distribuir i ordenar tant les accions que els han de fer possible com els recursos dels quals disposa l'Administració. La redacció d'un pla ens obliga a pensar, fins i tot quan la dinàmica del dia a dia no facilita fer tal cosa, i a no desviar-nos del traçat pensat. Potser és de les coses bones copiades del món anglosaxó: el *management plan*, que ha de definir què és allò que volem fer, com ho volem fer i cap a on ens volem dirigir.

RECORDANT EL MANAMENT LEGAL

La Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears, diu a l'article 99 que els plans dels consells insulars han d'aprovar, cada dos anys, un pla d'objectius, sota el nom genèric de Pla insular de gestió del patrimoni històric, que ha d'establir el conjunt d'actuacions i prioritats de l'acció pública destinades a ordenar i facilitar les tasques preventives, la intervenció, la conservació i la difusió del patrimoni històric. Per altra banda, el punt dos d'aquest article estipula que les determinacions del Pla insular de gestió del patrimoni històric són vinculants per a les administracions actuants en relació amb l'atorgament de subvencions i amb el finançament de projectes d'obres o serveis que afectin béns d'interès cultural o catalogats, sense perjudici del que disposi el mateix pla. Es tracta, per tant, d'un document que obliga les administracions competents en matèria de patrimoni històric de les Illes Balears –els consells insulars– a dissenyar un full de ruta les determinacions del qual hauran de ser vinculants.

No és aquesta l'única ocasió en què la normativa de les Illes Balears fa referència als plans de gestió del patrimoni històric. Poc després, l'article 42 de la Llei 4/2003, de 26 de març, de museus de les Illes Balears, diu que la conselleria competent en matèria de cultura ha d'elaborar, publicar i mantenir actualitzat el mapa museístic de cada una de les Illes Balears, integrat en els plans insulars de gestió del patrimoni històric. En aquest mapa s'han d'incloure els museus i les col·leccions museogràfiques reconegudes, tant si són de titularitat pública com privada, i se n'han d'especificar les característiques, l'estat, les mancances i les necessitats que, en l'àmbit territorial o sectorial, existeixen i constitueixin objectius de l'Administració.

Finalment volem apuntar aquí que, tot i que la Llei del patrimoni històric de les Illes Balears, tal com la resta de lleis autonòmiques sobre la matèria, es va redactar a imatge de la llei bàsica estatal, aquestes referències legals als plans de gestió del patrimoni històric van resultar una novetat en relació amb la Llei 16/1985, de 25 de juny, del patrimoni històric espanyol, on no tenen lloc ni en l'articulat ni en la reglamentació posterior.

ELS PLANS DE GESTIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC ESPANYOL

Que la Llei 16/1985, del patrimoni històric espanyol, no fes esment dels plans de gestió no significa que a escala nacional no s'hagi planificat sectorialment, només hem de recordar els nombrosos plans nacionals de catedrals, de convents, de patrimoni subaquàtic, d'arquitectura defensiva, etc., que van néixer a la segona meitat de la dècada de 1980, és a dir, ja aprovada la Llei del patrimoni històric espanyol i just després d'haver-se iniciat el procés de transferències a les comunitats autònomes. Segons la definició aportada pel Ministeri, els plans nacionals són instruments de gestió del patrimoni cultural que, partint de l'estudi dels béns que l'integren, permeten racionalitzar i optimitzar els recursos destinats a la seva conservació i difusió, assegurant en tot moment la coordinació de les actuacions dels organismes de l'Administració estatal, autonòmica i local (Ministeri d'Educació, Cultura i Esports, 2015).

Entre aquests plans d'abast nacional, resulta particularment interessant el denominat Pla nacional d'emergències i ges-

tió de riscos en patrimoni cultural. Aquest pla conté un interessantíssim annex 3 que recull tota la legislació i normativa reguladora espanyola en aquesta matèria. Aquest pla es defineix a si mateix com un instrument pluridisciplinari de gestió integral, amb participació de les diverses administracions, estatal, autonòmica i local, i altres entitats públiques i privades, per al foment del coneixement, la programació d'accions preventives, la formació de tècnics i la difusió del patrimoni cultural (pàgina web del Ministeri d'Educació Cultura i Esports). L'objectiu del Pla és establir mesures preventives i planificar els recursos que facilitin l'actuació en situacions d'emergència per tal d'evitar que la pèrdua de patrimoni històric no sigui irreversible.

Per altra banda, la gestió del patrimoni i la referència explícita a la importància d'elaborar plans que facilitin i consolidin aquesta gestió és un debat que els darrers anys està sobre la taula a Espanya i té la seva plasmació en nombrosos cursos, postgraus i màsters realitzats per universitats, així com en jornades i congressos professionals, que han generat una nombrosa literatura sobre la matèria. D'aquesta destacarem les paraules de Francisco Zamora Baño (2002): "La elaboración de un Plan de Gestión supone sacar a la institución de las garras de la improvisación y del voluntarismo, de funcionar exclusivamente a golpe de intuición y encarrilarla e introducirla en el ámbito de la planificación, de manera que funcione bien en lo previsible y pueda reaccionar ante lo inesperado. Hasta tal punto es esto verdad que se dice que es mejor un mal plan que ningún plan en absoluto. Un plan de gestión define la misión de la organización, los objetivos y políticas a poner en práctica para cumplir esta misión, los recursos de que se dispone para ello y cómo usarlos, y delinea los controles necesarios para evaluar el desempeño y para adoptar las medidas correctoras necesarias".

ELS PLANS DE GESTIÓ DE LES COMUNITATS AUTÒNOMES ESPANYOLES

Fent un repàs, únicament a tall d'exemple comparatiu, de les lleis autonòmiques en matèria de patrimoni històric, podem observar com només algunes van recollir en els seus texts l'obligatorietat per a l'Administració d'elaborar uns plans de gestió.

També de l'any 1998, com la de les Illes Balears, la Llei 11 del patrimoni cultural de Cantàbria preveu en l'article 127 un pla com a "instrument administratiu i d'avaluació de les necessitats de conservació i assignació racional i equilibrada dels recursos disponibles per a la investigació, difusió, promoció, protecció, conservació, millora i acreixement dels béns integrants del patrimoni cultural de Cantàbria". Aquest pla, que ha de tenir caràcter triennal, ha de programar "les inversions necessàries per assumir les necessitats detectades en les diferents categories del patrimoni artístic, arquitectònic, arqueològic, etnogràfic, científic, tècnic, documental, bibliogràfic i totes aquelles manifestacions i variants del patrimoni cultural de Cantàbria".

En el mateix sentit i pràcticament copiant l'anterior, l'article 94 de la Llei 4/1999, del patrimoni històric de les Canàries, defineix allò que denomina Directrius d'ordenació del patrimoni històric de les Canàries i diu que són l'instrument administratiu d'avaluació de les necessitats de conservació i assignació racional i equilibrada dels recursos disponibles per a la protecció, conservació, millora i creixement dels béns integrants del patrimoni històric canari.

Per la seva part, la Llei 7/2004, de 18 de octubre, del patrimoni cultural, històric i artístic de la Rioja, també preveu en l'article 85 els plans de protecció del patrimoni, la funció dels quals és establir els criteris generals d'actuació dels poders públics per garantir el millor compliment de les finalitats previstes en la Llei i establir les principals necessitats de conservació dels béns culturals, l'ordenació de les actuacions i prioritats de l'acció pública en les tasques de prevenció, intervenció, conservació, rehabilitació i difusió del patrimoni, així com els recursos disponibles. Preveu, a més, la consulta prèvia a l'aprovació de persones físiques o jurídiques, òrgans consultius, entitats, organitzacions, etc., relacionades amb el patrimoni cultural, històric i artístic. A diferència de la llei de les Illes Balears, en aquest cas diu que serà el mateix pla que en determinarà la duració.

Un poc diferent és el cas de la Comunitat Autònoma d'Andalusia. L'article 97 de la Llei 14/2007, de 26 de novembre, que modifica la Llei 1/1991, del patrimoni històric andalús, parla de les funcions que s'atribueixen al Consell Andalus del Patrimoni Històric, entre les quals l'aprovació de "plans i

programes que afectin tot el territori de la Comunitat Autònoma d'Andalusia". No concreta més, però el procés planificador en matèria de cultura en aquella comunitat podem dir que ja comença en el moment de l'assumpció de les competències en aquesta matèria. De fet, el Pla d'actuació especial en matèria de belles arts data de l'any 1985 i el I Pla general de béns culturals d'Andalusia abraça de 1989 a 1995. Per a la preparació del II Pla general de béns culturals de 1996-2000 es va publicar el Decret 106/1995, de 25 d'abril, pel qual s'acorda la formulació del Pla general de béns culturals d'Andalusia per al període 1996-1999, que esquematitza el contingut del futur pla. Posteriorment cal destacar el denominat Pla estratègic per a la cultura (PECA), amb una vigència de quatre anys: 2007-2011, que, en allò que ens interessa, tenia una àrea especialment dedicada als béns culturals i una altra als museus. A partir de 2011 el Pla estratègic va ser actualitzat amb el nom de Sistema de planificació de les polítiques culturals de la Junta d'Andalusia. Finalment, l'any 2012, es va aprovar el III Pla general de béns culturals, vigent actualment.

Finalment, a la Comunitat Autònoma de Castella i Lleó elaboren el que es denomina Pla PAHIS, d'intervenció en el patrimoni històric d'aquella comunitat. El primer Pla PAHIS va ser el corresponent a 2004-2012, segons l'Acord 37/2005, de 31 de març, de la Junta de Castella i Lleó. L'actualment vigent va ser aprovat l'abril de 2015 i té un horitzó fins al 2020. Es divideix en tres subplans que desenvolupen objectius, programes i accions.

ELS PLANS DE GESTIÓ DELS CONSELLS INSULARS DE LES ILLES BALEARS

Formentera

El Consell Insular de Formentera és el més jove de les Illes Balears perquè va ser creat l'any 2007 a partir de l'aprovació de la reforma de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (Llei orgànica 1/2007, de 28 de febrer). Aquesta institució exerceix a la vegada les funcions d'autogovern de l'illa, com els altres consells insulars, i també les d'ajuntament. Fins al moment ha aprovat dos plans de gestió del patrimoni històric: el corresponent al bienni 2013-2014 i el corresponent al bienni 2015-2016.

El I Pla de gestió del patrimoni cultural de Formentera, que abraça els anys 2013 i 2014, distribuïa la gestió en sis blocs (web del Consell Insular de Formentera): Organització de l'àrea, amb 5 actuacions concretes; Investigació, amb 5 actuacions; Protecció, amb 4 actuacions; Conservació, restauració i adquisició, amb 9 actuacions; Difusió, amb 10 actuacions; i Foment, amb 3 actuacions. Aquest total de 36 actuacions es van ampliar a 40, de les quals es van poder portar a terme 22, és a dir un 55 % d'acompliment total. El II Pla de gestió, que comprèn els anys 2015-2016, s'inicia amb una avaluació de l'anterior, que conté una anàlisi i unes propostes de millora. Per altra banda també es distribueix en sis blocs i cadascun té objectius i activitats: Organització de l'àrea, amb 5 actuacions; Investigació, amb 3 actuacions; Protecció, amb 5 actuacions; Conservació, restauració i adquisició, amb 7 actuacions; Difusió, amb 12 actuacions; i Foment, amb 3 actuacions. Trenta cinc actuacions concretes en total.

És interessant destacar la previsió de l'avaluació de l'anterior pla, amb propostes de millora i també el fet que les actuacions s'ordenen per prioritats, les més prioritàries es col·loquen físicament primer i les que ho són manco al final, amb l'advertiment que, si bé les prioritats poden ser alterades, aquesta alteració s'ha de justificar.

Eivissa

El Consell Insular d'Eivissa, i en aquell temps també de Formentera, va aprovar el Pla de gestió del patrimoni corresponent als anys 2000-2001.

Mallorca

El Consell Insular de Mallorca ha elaborat tres plans: el corresponent a 2002-2004, el corresponent als anys 2004-2006 i el corresponent als anys 2006-2007. El primer i el darrer van ser redactats pels mateixos serveis del Consell Insular i aprovats per Ple, mentre que el dels anys 2004-2006 va ser redactat de manera externalitzada, com un programa a llarg termini i no de consideració biennal, i no es va arribar a aprovar.

Menorca

El Consell Insular de Menorca ha elaborat cinc plans de gestió del patrimoni històric de l'illa: I 2000-2001, II 2003-2004, III 2005-2007, IV 2014-2015 i V 2016-2018.

L'article 99 de la Llei 12/1998, del patrimoni històric de les Illes Balears, estableix com una obligació per als consells

insulars elaborar els plans de gestió del patrimoni de la seva illa de manera biennal; això no obstant, no n'especifica el contingut, ni concreta la metodologia que cal utilitzar. Això fa que a cada una de les illes s'hagin emprès camins diferents i les situacions siguin totalment heterogènies. Cap dels consells insulars ha complert totalment el manament legal. Sembla que el Consell Insular de Menorca sigui hores d'ara el que més s'ha esforçat en aquesta comesa, si bé no ha elaborat plans cada dos anys de manera matemàtica, sinó que hi ha buits evidents per enmig, sobretot entre els anys 2007 i 2014.

ELS PLANS DE GESTIÓ A MENORCA

En el cas de Menorca podríem parlar d'un sol pla de gestió, que va ser aprovat l'any 2000 i que en realitat es tracta d'un pla estratègic a llarg termini que s'ha anat actualitzant en diverses ocasions en allò que concerneix els objectius, les mesures i les accions concretes, i són aquestes actualitzacions les que haurien d'estar pensades amb una vigència de dos anys. Si deim que l'elecció del Consell Insular de Menorca ha estat elaborar no plans biennals sinó un pla estratègic a llarg termini és perquè la conformació del pla és sempre la mateixa, basada en una sèrie de programes genèrics i transversals que no poden tenir límit temporal, i cada programa té una estructura interna subdividida en objectius generals, objectius específics, mesures i accions; tot això conclòs amb un capítol pressupostari.

Els programes genèrics i que han estat inamovibles des de l'any 2000 són:

- Programa per a la millora de l'administració i gestió
- Programa de protecció i salvaguarda
- Programa de conservació i restauració
- Programa de formació
- Programa d'investigació i difusió

EL V PLA DE GESTIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC DE MENORCA

Tal com expressàvem més amunt, en setze anys des que el Consell Insular de Menorca va redactar el primer pla de gestió fins a l'actualitat s'haurien d'haver elaborat vuit plans, si haguessin seguit matemàticament el manament de l'article 99 de

la Llei 12/1998, del patrimoni històric de les Illes Balears; però això, per múltiples qüestions, no ha pogut ser així. De fet, aquest és el cinquè Pla de gestió del patrimoni històric de l'illa de Menorca. La vigència del IV Pla finalitzava el mes de desembre de 2015 i l'any 2016 ja s'hauria d'haver aprovat un nou pla. Però el fet d'haver-se produït un canvi de legislatura i d'equip polític i gestor va ocasionar el replantejament i adaptació d'algunes de les polítiques relacionades amb la gestió cultural i també amb el patrimoni històric, cosa que ha comportat endarrerir pràcticament un any la redacció del V Pla, les accions del qual, no obstant això, ja van començar a aplicar-se el mateix any 2016 i s'han d'estendre fins ben entrat el 2018. Aquesta circumstància no és nova, tal com hem comentat més amunt; l'elaboració dels plans de gestió no s'ha fet mai matemàticament cada dos anys. El primer Pla de gestió abraçava els anys 2000-2001, el segon els anys 2003-2004, el tercer els anys 2005-2007 i el quart els anys 2014-2015.

També s'ha de fer esment que tant el IV Pla com aquest V que presentam a les VII Jornades d'Arqueologia s'han trobat condicionats, com no podria ser d'una altra manera, per la candidatura de la cultura talaiòtica de Menorca a patrimoni mundial. Això fa que si el patrimoni arqueològic d'època prehistòrica de Menorca sempre ha tingut un pes molt important per a l'Administració en el marc dels programes de gestió i de difusió, ara s'ha convertit en prioritari, tant pel que fa a la dedicació d'esforços humans com als pressupostaris.

L'estructura del Pla continua essent la mateixa que la dels anteriors, és a dir s'articula en els quatre programes genèrics dels quals hem parlat més amunt, vinculats a cada una de les tasques que la protecció del patrimoni històric requereix: la millora de l'administració i de la gestió; la protecció i salvaguarda; la conservació, restauració i adequació per a la visita; la formació; la investigació i difusió. A més, com a variable d'adaptació als nous temps, s'afegeix com a programa genèric la salvaguarda i difusió de la cultura popular i del patrimoni immaterial, que ja havia estat present en altres plans anteriors però que havia desaparegut en el IV, i un que específicament tracta de la candidatura de la Menorca Talaiòtica a patrimoni mundial, que en aquest cas ja havia aparegut en el IV Pla i, òbviament, es manté. Cadascun dels programes conté objectius, mesures i accions. Molts dels objectius, mesures i accions es mantenen des dels

primers plans aprovats pel Consell Insular, o perquè no tenen termini final, o perquè formen part de la feina habitual del Servei de Patrimoni, o perquè encara no s'han pogut assolir, per un motiu o l'altre, i romanen pendents. En altres casos l'efecte és al contrari, qüestions que no figuraven en el Pla s'han hagut d'afrontar per causes sobrevingudes.

En aquest pla de gestió, tal com ja hem expressat, es recupera el programa dedicat a la salvaguarda i difusió de la cultura popular, del qual penja la protecció del patrimoni immaterial, per voluntat política i també a la vista de la nova legislació que ha entrat en vigor en relació amb aquesta matèria, com és la reforma dels articles 5 i 67 de la Llei 12/1998, continguda en la Llei d'acompanyament dels pressuposts de 2004, i Llei estatal 10/2015, de 26 de maig, per a la salvaguarda del patrimoni cultural immaterial. En canvi, s'han eliminat tots els punts del Pla de gestió anterior que tractaven de política de biblioteques o arxius que no estaven relacionats amb la salvaguarda del patrimoni bibliogràfic o documental.

No podem obviar que l'elaboració de l'expedient de la declaració de la Menorca Talaiòtica com a patrimoni de la humanitat, que s'ha convertit en una prioritat, ha condicionat la feina del Servei de Patrimoni, de manera que ha fet avançar algunes accions, n'ha endarrerit altres o, simplement, n'ha afegit de noves. En el cas del V Pla de gestió del patrimoni històric de Menorca, a més d'un programa que hi està específicament dedicat, també s'hi ha reservat una bona part de les accions del Programa de conservació, restauració i adequació per a la visita, en què s'han subdividit aquestes accions entre les adreçades als béns històrics i les adreçades als béns integrants de la candidatura de la Menorca Talaiòtica a patrimoni mundial, així com de les accions del Programa d'investigació i difusió, en què s'han definit per separat les relacionades amb els béns històrics i centres patrimonials i també les dedicades als béns integrants de la candidatura de la Menorca Talaiòtica a patrimoni mundial.

VALORACIÓ I PROPOSTES DE MILLORA

Al començament d'aquestes línies hem donat algunes definicions referides als plans de gestió que han de ser completades perquè, a més d'allò que hem exposat i que té per objectiu millorar i facilitar la gestió de l'Administració en matè-

ria de patrimoni històric, també volem posar damunt la taula altres objectius d'un calat més profund. Aquests altres objectius tenen a veure amb la relació de l'Administració amb la ciutadania, perquè el que realment significa elaborar un pla de gestió és efectuar un exercici de transparència i de compromís amb la ciutadania. És important que aquests documents es facin públics més enllà de l'aprovació pel ple de la institució, de manera que tothom conegui quines seran les prioritats a l'hora d'invertir uns doblers que són de tots o a l'hora de dissenyar la política de subvencions. També han de ser públics per facilitar a la ciutadania el dret a discrepar o a reclamar les accions que potser es va dir que es farien i no s'han fet.

En el cas dels plans de gestió del patrimoni del Consell Insular de Menorca això s'ha fet: els tres primers plans van ser publicats en paper, tal com corresponia a l'època, el quart va ser publicat al web del Consell Insular i el cinquè també ho serà, aquesta vegada maquetat per fer-lo més atractiu al lector. En el V Pla, i aprofundint en la necessitat de transparència, s'ha fet un pla d'inversions, que suposa una novetat en relació amb els altres plans que serà fàcilment avaluable. Així mateix, s'ha acompanyat d'un pressupost que temporalitza les accions i els diners que es dedicaran a cadascuna, en el cas que es conegui amb claredat.

En quins altres aspectes s'ha de ser autocrític? En alguns aspectes molt determinants. Un pla de gestió ha de respondre a un pla de necessitats, i això no s'ha elaborat en el nostre cas (malgrat que tots els qui hem participat en la redacció dels plans les tinguem clares), i s'hauria de haver fet de manera participativa, cosa difícilment viable atesa la maca de personal crònica que patim, perquè aquest procés no és fàcil ni breu.

Els plans també haurien de contenir mecanismes d'avaluació, perquè és important tenir clar què és el que s'ha pogut portar a terme i què és el que no, i per què, per poder dissenyar el pla següent, a més de servir per retre comptes davant la ciutadania en acabar el període de vigència del pla.

I finalment, si volem que el document sigui útil i àgil, també s'hauria d'agilitzar el format del text, els apartats del qual no només s'ajusten sinó que s'amplien, en relació amb els que marca l'article 99 de la Llei 12/1998, del patrimoni històric de les Illes Balears: intervenció, conservació i difusió. Això fa que algunes accions sobre un mateix bé siguin enuncia-

des de manera repetitiva en diferents apartats.

En definitiva, i a tall de conclusió, consideram que l'elaboració dels plans de gestió del patrimoni històric, a més de ser un manament legal que obliga els consells insulars, són també eines vàlides per millorar i facilitar aquesta gestió, així com també per vincular els compromisos de transparència i participació de l'Administració amb la ciutadania, tot això des de la consciència que en el Consell Insular de Menorca, amb l'experiència que ens aporta la redacció ja de cinc d'aquests plans, necessitam millorar els processos tècnics (i probablement també polítics) d'elaboració d'aquests documents.

BIBLIOGRAFIA

LÓPEZ RECHE, GUILLERMO 2004: "El plan general de bienes culturales de Andalucía 2000". *PH: Boletín del Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico*, 48, Sevilla, 110-111.

RITA, MARIA CRISTINA 2003: "Menorca, l'antiguitat preservada?" *Mayurqa*, 29, Palma, 209-223

ZAMORA BAÑO, F. 2002: "La gestión del patrimonio cultural en España: presente y futuro". En *Boletín GC*, 4, 8. Disponible en:

http://www.gestioncultural.org/ficheros/BGC_AsocGC_FZamora.pdf

DIVERSOS AUTORS 2015: *Planes nacionales de patrimonio cultural*. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Secretaría General Técnica. Subdirección General de Documentación y Publicaciones, Madrid.